

bemärkelse. Jag hoppas att Beckmann får tid och möjlighet att arbeta om sin bok på engelska och då kanske särskilt fördjupa de översättningsvetenskapliga perspektiven. Då har den potential att nå en riktigt stor läsekrets, vilket den i allra högsta grad förtjänar.

Richard Pleijel

YITZHAK BERGER

Jonah in the Shadows of Eden

Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2016, hardcover,
158 pages, \$56.54, ISBN: 978-0-253-02129-8

This thought-provoking monograph is a fascinating mix of modern and rabbinic scholarship. It is on the one hand an up-to-date study of intertextuality and how the reading of the book of Jonah is enhanced by its multiple associations with other biblical passages, and on the other hand a work on the interlocking character of the Hebrew Scripture.

The book contains five chapters. Chapter 1 offers a brief outline of the thesis. Berger argues that Jonah, disturbed by God's two-fold response to the sins of humanity, seeks to escape this disturbing reality and flee to an Eden-like existence. Just when he thinks that he has found it (inside the fish), however, he realizes that he is not allowed entry. Instead, he is vomited out, forced to return to reality and to face the situation that provoked his moral indignation in the first place. Jonah himself is an ambiguous character that can be understood in two ways. On the one hand, he resists God's mercy because it challenges his sense of justice. On the other hand, he also resists God's calling because he does not wish to pronounce doom over Nineveh. Eden can likewise mean two things: A haven of perfect justice or a haven of bliss without suffering. In contrast, God's stance is that humanity must face the consequences of sin, but also know that forgiveness is a real option. To deny both is escapism. This message, born out of a dialogue between the book of Jonah and its intertexts and explicated through multiple thematic, lexical, and phonetic parallels, is according to Berger crafted and

intended by the author of the book of Jonah. At the same time, the text of Jonah is multivalent and allows for several meanings to coexist.

The first chapter further explores the textual links between the book of Jonah and Eden-related imagery. In Berger's view, by creating a web of intertextual allusions to the oracles against Tyre in Isa 23 and Ezek 27–28, the author of Jonah construes Jonah's flight to Tarshish (Jonah 1:3) as a flight to an elusive Eden-like existence. For example, Berger argues that the destination Tarshish is a clear allusion to Ezek 28:13 where Hebrew word *tarshish* denotes a precious stone in the garden of Eden. Along similar lines, he detects many examples of shared vocabulary between Jonah 1 and Isa 23, among them the reference to Tarshish in Isa 23:10. In parallel, intertextual links help denote Nineveh as another Tyre, a city that is bound to fall if it does not repent. As to Jonah himself, Berger maintains that the echoes of Gen 4 in Jonah 4 fashion a Jonah who, sitting east of Nineveh (Jonah 4:5), becomes a second Cain who is barred from Eden (Gen 4:14). This image is further enhanced by reading Jonah 1:14; 2:11 [Eng. 10]; Gen 4:8 and 10 together. By fusing the imagery of Jonah being thrown into the sea (spilling innocent blood) and later vomited out of the fish with that of Cain's murder of Abel and Abel's blood crying out from the ground, Berger makes a compelling case for seeing Jonah as a new Cain who is banished from God's presence. In subsequent chapters, Berger continues to develop the Jonah-Cain typology.

The following four chapters progress in a similar manner. In chapters 2–3, Berger explores the intertextual parallels that help create, on the one hand, a raging and wrathful prophet and, on the other hand, a pacifist. Both readings have their origin in the dual meaning of the name Jonah, a word that in Hebrew can mean either oppression or dove. The narrative is thus consciously ambiguous, and each meaning can be supported by a range of intertexts.

The fourth chapter is devoted to the song of thanksgiving in Jonah 2. This text, as noted by many scholars, is a virtual mosaic of intertexts. Here, Berger focuses specifically of those intertextual links that empha-

size Jonah's longing for Eden. To illustrate the issue, Berger suggests that the use of the root *shin, beth, beth* in Jonah 2:4 [Eng. 2:3] is a conscious allusion to the same root in Gen 2:10–13 and Ezek 31:4. Jonah thus enhances his description of his time inside the fish with references to the paradisiacal water in order to depict his time as an Eden-like existence.

The fifth concluding chapter looks in more detail at the interaction between Jonah and the sailors in Jonah 1. Here, a wealth of textual links enhances the impression that whereas Jonah defies God the Gentile sailors fear him. Berger concludes that the real Eden for Jonah turns out to be a life in accordance with God's will. Rather than fleeing to an imaginary and elusive Eden in Tarshish or inside the fish, Jonah, alongside the rest of humanity, must face human imperfection and its implications, as well as God's gift of clemency.

In sum, this is an enriching and stimulating monograph that sheds significant new light of the position and function of the book of Jonah in the biblical canon. My overarching criticism concerns Berger's author-oriented approach. He argues that these links are "allusions," that is links that the author of the book of Jonah made consciously to chronologically earlier texts. In my view, the extant evidence does not support this claim fully. A few, but not all, of the links that Berger appeals to do stand up to the rigorous kind of scrutiny that has been developed by several scholars working with textual allusions. Other links are more associative and are better explored from the perspective of reader-oriented intertextuality. A reader steeped in the biblical literature may make these connections, but the textual affinity is not close enough to suggest that the author intended the connections to be made.

This criticism, however, should not deter readers from partaking of the real treasure that this book constitutes. Berger's study should be appreciated for highlighting and encouraging ways (plural, rather than *the* [single] way) in which the book of Jonah can be read in a truly contextual manner. It has certainly made me, as a reader, appreciate the book of Jonah in new ways. To be recommended.

Lena-Sofia Tiemeyer, University of Aberdeen

MAX BOTNER

*Jesus Christ as the Son of David in the Gospel of Mark*SNTSMS 174, Cambridge: Cambridge University Press, 2019, inbunden,
xvi + 239 sidor, SEK 885, ISBN 978-1-108-47720-8

”Hur kan de skriftlärdä säga att Messias är Davids son?” frågar Jesus retoriskt i Mark 12:35. Denna så kallade *Davidssonfråga* utgör ett av Markusevangelietts mest omdiskuterade textställen, och dess tolkning är av central betydelse för hur man förstår evangelietts kristologi. Vill Markus ta avstånd från den annars utbredda föreställningen om en davidisk Messias? Till skillnad från de två andra synoptikerna, som båda uttryckligen identifierar Jesus som Davids son (Matt 1:1; Luk 1:32), använder evangelisten Markus aldrig denna beteckning med entydig sympati. Visserligen kan Jesu positiva svar på den blinde tiggaren Bartimaios rop om förbarmande tolkas som att han bejakar tilltalet ”Davids son” (Mark 10:47–48), men samma episod har också förståtts på motsatt sätt – Bartimaios är ju blind, och kanske är Markus poäng att tron på Messias som en davidisk kung visar på ett slags andlig blindhet?

Max Botners monografi, enligt författarens förord en lätt reviderad version av hans avhandling från 2017, är ett försök att närma sig denna fråga på nytt. I bokens första kapitel noterar Botner att tidigare forskare, oavsett om de har anlagt ett form-, redaktions- eller narrativ-kritiskt perspektiv på saken, i allmänhet har accepterat de ”spelregler” som William Wrede slog fast redan 1907. Dessa spelregler innebär att den naturliga förståelsen av Mark 12:35–37 parr. är att Jesus avvisar föreställningen om Messias som Davids son och att detta bör ha varit evangelietts uppfattning, om det inte finns tydliga indikationer på motsatsen någon annanstans i evangeliet. Sådana indikationer finns som sagt hos både Matteus och Lukas, men hos Markus kokar frågan ner till om Mark 10:46–52 ska tolkas till förmån eller nackdel för en Davidssons-kristologi, eftersom det enda material som räknas i sammanhanget är explicita omnämmanden av David. Botner ifrågasätter detta tillvägagångssätt för att i stället anamma Umberto Eco:s modell av språklig kompetens som en ”encyklopedi” där ord och fraser ständigt aktualiserar olika latenta tolkningsramar. Vad detta innebär konkret är att en för-

fattare med kompetens i den tidigjudiska messianska encyklopedin, som evangelisten Markus, inte kan förväntas nämna David vid namn varje gång han vill uttrycka att Jesus är Davids son. Det finns många andra sätt att kommunicera denna identitet på, inte minst genom anspelningar på andra davidiska texter. Man måste dessutom, enligt Botner, beakta Markusevangeliets narrativa karaktär. När läsarna och/eller åhörarna möter den explicita benämningen "Davids son" i 10:46–52 och 12:35–37 kommer uttrycket inte som en blyxt från klar himmel, utan det har förberetts genom mer subtila anspelningar.

I det andra kapitlet preciserar Botner vad han menar med "davidiska" messiasgestalter. Han använder termen för att beteckna sådana messiasgestalter som beskrivs med davidiska bibeltexter, en kategori som i sin tur omfattar inte bara hänvisningar till eller orakelord om den davidiska dynastin, utan också psalmer tillskrivna David, andra kungapsalmer samt berättelser om Davids liv. Botner påpekar att sådana tidigjudiska texter som allmänt anses uttrycka förhoppningar om en kommande davidisk Messias, som Salomos psalmer eller Jesaja-peshern från Qumran, använder mer eller mindre vaga anspelningar på den sortens bibeltexter för att framställa Messias som Davids son. Endast i enstaka fall nämner de David vid namn. Därför, menar Botner, är det missvisande att tala om Davids-sons-temat som något marginellt i Markusevangeliet – så framstår det bara vid en jämförelse med de andra synoptikerna, som i själva verket avviker från andra messianska texter genom att upprepade gånger använda "Davids son" och liknande uttryck. Markus strategi att vid flera viktiga tillfällen i sin berättelse anspela på Ps 2 och därigenom antyda att Jesus är Herrens smorde konung (Mark 1:11; 9:7; 12:6; 14:61) är helt i linje med hur andra texter presenterar den davidiske Messias.

De följande fyra kapitlen ägnas i tur och ordning åt framställningen av Jesus som Davids son i Markusevangeliets prolog (Mark 1:1–13/15), i evangeliets första del (1:16–8:30), i den del som utspelar sig i anslutning till templet (10:46–12:44) respektive i passionsberättelsen (14:1–15:47). Enligt Botners läsning av evangeliet ska dopscenen (1:9–11),

som anspelar på två texter vilka båda tolkas med syftning på den davidiske Messias i tidigjudiska texter (Ps 2:7; Jes 42:1) förstås som Jesu messianska smörjelse. Denna följs av frestelsen i öknen (1:12–13), en episod med anspelningar på flera davidiska traditioner, inte minst Ps 91. Vid sitt första framträdande i Kafarnaums synagoga kallas Jesus för ”Guds helige” (1:24), ett uttryck som Botner förknippar med Ps 88:19 LXX och andra texter där David framställs som Guds helige smorde. Utöver den explicita hänvisningen till ”vad David gjorde ... när Evjatar var överstepräst” (2:25–26) möter Markusevangeliets läsare eller åhörare episoderna om hur Jesus likt David blir en främling för sina bröder (3:31–35; jfr Ps 69:9) och uppträder som en davidisk herde för folkskaran (6:34; jfr Hes 34:23) innan man kommer fram till det nyckelavsnitt i vilket Bartimaios tilltalar Jesus som ”Davids son” (10:46–52).

Botner förnekar inte att det vore möjligt för evangelisten att på denna punkt i berättelsen faktiskt relativisera eller förkasta Jesu identitet som Davids son, men han menar att detta skulle kräva tydligare signaler till läsarna och/eller åhörarna, som redan fått så många antydningar om att Jesus är den davidiske Messias. Dessutom, menar Botner, tyder flera paralleller mellan 10:46–52 och andra kristologiskt betydelsefulla passager i Markusevangeliet på att evangelisten framställer Bartimaios bekännelse som korrekt. Anspelningarna på davidiska texter och traditioner i återstoden av Markusevangeliet pekar i samma riktning, och den markinske Jesu *Davidssohnfrage* (12:35–37) ska rimligen tolkas på liknande sätt som de synoptiska parallellerna – som en utsaga om att Jesus inte *bara* är Davids son, utan också Guds son. Botners korta avslutningskapitel summerar undersökningens resultat och framhåller en insikt som utgör en röd tråd genom hela monografen: tidigare forskning har tenderat att betrakta Markusevangeliet som anti-davidiskt av det enda skälet att Matteusevangeliet har fått utgöra måttstocken för hur ett ”riktigt” pro-davidiskt evangelium ska se ut.

Detta är ett mycket värdefullt bidrag till en klassisk problemställning inom evangelieforskningen. Botner arbetar noggrant med ett omfattande källmaterial på grekiska, hebreiska, arameiska/syriska och latin,

ständigt i dialog med den myckna tidigare forskningen. Framställningen är klar och pedagogisk. Inte alla anspelningar som Botner identifierar är lika omedelbart övertygande, men han är också föredömligt försiktig i sina identifikationer, och flera av dem – till exempel ”Guds helige” som en anspelning på Ps 88 LXX – är ganska attraktiva. Men det är helheten i Botners kumulativa argumentation som är avgörande. Åtminstone har han övertygat mig om att Markusevangeliet bejakar Jesus som Davids son, om än på ett annat och mer subtilt sätt än de andra synoptikerna.

Tobias Hägerland, Göteborgs universitet

EMBRY BRAD, RONALD HERMS OCH ARCHIE T. WRIGHT (RED.)

Early Jewish Literature: An Anthology

Volume 1: Scriptural Texts and Traditions, Interpretative History, Romanticized Narrative, Biblical Interpretation, and Rewritten Scripture;

Volume 2: Wisdom Literature and Legal Texts, Apocalyptic Literature, Psalms, Hymns and Prayers, Testamentary Literature

Grand Rapids: Eerdmans, 2018, xvi + 728 / xii + 756 sidor,
inbunden, SEK 910, ISBN: 978-0-8028-6669-1

Volymerna är – som dess förord framhåller – tänkt att vara: ”... a fresh introduction to an important or representative document from a period of history commonly referred to as the Second Temple period” (xi). I de två volymerna, som tillsammans spänner över mer än 1500 sidor, introduceras och översätts sedermera ett stort antal texter från andra templets tid (516/515 f.v.t.-70 e.v.t.), antingen i sin helhet eller i form av väl valda delar, av en samling framträdande internationella forskare, så som Peter W. Flint, Steve Mason, Sidnie White Crawford, George Brooke, Loren T. Stuckenbruck, Martin Abegg, James H. Charlesworth, Cecilia Wassén och Torrey Seland.

Antologin har flera syften. För det första vill man introducera läsaren till den omfattande litterära produktion som kännetecknar andra templets tid. För det andra vill man visa hur kännedom om denna litteratur, och de många olika och skiftande former av judendom som den återspeglar, är viktig, inte minst i relation till den framväxande kristen-